

ŁUKASZ GOŁASZEWSKI
(Uniwersytet Warszawski)

Przepisy prawa miejskiego a wybory władz w Knyszynie (XVI – pocz. XVIII w.)

Abstract

The Municipal Law and the Election of the Government in Knyszyn (16th – beg. of 18th Century)

The article focuses on some regulations of the Polish-Magdeburg Law and the proceedings related to municipal elections in Knyszyn (a royal town in the Podlaskie Voivodeship) from 16th to the beginning of 18th century. The first, theoretical part of the article, describing pertinent rules of that law, is based on books written by the 16th-century Polish lawyers Bartholomaeus Groicki and Paulus Szczerbic. Its second part analyses some documents from the municipal records in order to explain the practice of elections in this town. Unfortunately, the number of available sources is limited, as we only have the royal privilege from 1568 A.D. and some information about the elections from 1625, 1643 and 1706. The article tries to find the answer to the following questions: the attitude of the inhabitants of that town toward the municipal offices and its representatives, the circle of persons exercising power and its stability, the influence of external factors on the appointment of officials. Summing up, the author points to some changes in the electoral procedure and to the multilateral interest in the results of the election.

Key words: Polish-Magdeburg Law, municipal elections, Polish-Lithuanian Commonwealth

Słowa kluczowe: polsko-magdeburskie prawo, elekcja władz, Rzeczpospolita Obojga Narodów

Wstęp

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie praktyki wyborów rady miejskiej i władz cechowych w Knyszynie, miasteczku na terenie ziemi bielskiej województwa podlaskiego¹, oraz jej konfrontacja z normami prawa magdeburskiego, od XVI do

¹ Najważniejsze wybrane publikacje dotyczące dziejów miasta: E. Chodorowski, *Knyszyńskie szkice historyczne*, Knyszyn 1997; A. Malesińska, *Knyszyn w XVIII w. Życie codzienne małego miasta*, „Biblioteka

XVIII wieku znanymi zarówno w Koronie, jak i Wielkim Księstwie Litewskim głównie z prac krakowskiego prawnika praktyka Bartłomieja Groickiego, a w nieco mniejszym stopniu z przekładów pomników tego prawa autorstwa jego lwowskiego kolegi Pawła Szczerbica. Zostaną opisane dokumenty dotyczące praktyki wyborczej, które znajdują się przede wszystkim w księdze o sygn. I zespołu Księgi miejskie Knyszyn w Archiwum Głównym Akt Dawnych, a przepisy prawa własnego miasta Knyszyna zostaną przedstawione na podstawie przywileju magdeburgskiego z 18 października 1568 roku i listu rewizorów starostwa knyszyńskiego z 14 czerwca 1643 roku – akty te są zamieszczone w aneksie do niniejszego artykułu.

Ponieważ obecnie znana jest bardzo niewielka liczba źródeł dotyczących wyborów władz knyszyńskich (tylko z lat 1625, 1643 i 1706), do naszych czasów zachowały się też nieliczne księgi miejskie knyszyńskie² i dokumenty do dziejów Knyszyna, niniejsze studium ma na celu jedynie zasygnalizowanie potencjalnych problemów badawczych i znaczenia badań nad elekcjami w miastach nowożytnej Rzeczypospolitej, w żadnym wypadku nie roszcząc sobie prawa do ostatecznych rozstrzygnięć.

Miasto Knyszyn, położone na skrzyżowaniu dwóch szlaków handlowych i dróg komunikacyjnych: z Warszawy do Wilna i z Królewca do Brześcia, należało do dość licznych na Podlasiu ośrodków średniej wielkości. Po zniszczeniach z połowy XVII wieku liczyło w latach 60. i 70. tegoż stulecia około 400 mieszkańców³. Dla okresu wcześniejszego nie dysponujemy niestety podobnymi danymi, liczbę ludności możemy określić jedynie w przybliżeniu – w zależności od przyjętej wielkości statystycznej rodziny mieszczańskiej można przyjąć, że Knyszyn w drugiej połowie XVI i w pierwszej połowie XVII wieku zamieszkiwało od 1200 do 1800 osób (przy sześciuosobowej rodzinie) bądź od 800 do 1200 osób (przy rodzinach liczących 3–4 osoby)⁴. Jedynie z 1799 roku dyspo-

Gońca Knyszyńskiego”, nr 17, Knyszyn 2007; J. Maroszek, *Pogranicze Litwy i Korony w planach króla Zygmunta Augusta. Z historii dziejów realizacji myśli monarszej między Niemnem a Narwią*, Białystok 2000; M. Piszczatowska, *Miasto Knyszyn i starostwo knyszyńskie w rękach Jana i Tomasza Zamoyskich (1574–1638)* [w:] *Miasta polskie w średniowieczu i czasach nowożytnych*, red. P. Gołdyn, Biblioteka Porozumienia Doktorantów Uczelni Krakowskich, t. 1, Kraków 2008; H. Stasiewicz, *Knyszyn i ziemia knyszyńska*, Knyszyn 1997; artykuły z historii miasta publikuje lokalny „Nowy Goniec Knyszyński”. Poza tym istnieje Bibliografia Regionu Białostockiego, przygotowywana przez Książnicę Podlaską w Białymstoku (10 opublikowanych tomów za lata 1944–1989 i 1999–2006 w zasobie Podlaskiej Biblioteki Cyfrowej; materiały za lata 1986–2011, sukcesywnie rozbudowywane, znajdują się na stronie Książnicy: <http://katalog.książnicapodlaska.pl/bibliografiaregionalna.html>, dostęp: 7.08.2012).

² Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie przechowuje dwie księgi miejskie knyszyńskie (obejmujące materiały z lat 1553–1706), Narodowe Archiwum Historyczne Białorusi w Mińsku – cztery księgi (z lat 1556–1575, 1585–1597 i 1699–1709), a Centralne Państwowe Archiwum Dawnych Akt w Moskwie – jedną księgę (z lat 1511–1571). Zob. *Akta albo sprawy sądów miasta knyszyńskiego. 1553–1580*, t. 1, wyd. J. Maroszek, „Prace Białostockiego Towarzystwa Naukowego”, nr 41, Białystok 1999, s. 5–8, a także strony internetowe: <http://www.agad.archiwa.gov.pl/pomoce/ksmkny125.xml> (dostęp: 7.08.2012) oraz http://archives.gov.by/Radzivily/Data/BY_NIAB_1809.xml (dostęp: 7.08.2012).

³ Zob. Ł. Gołaszewski, *Organizacja władz i stratyfikacja ekonomiczna społeczności miasta Knyszyna w XVI i w pierwszej połowie XVII wieku* [w:] *E fructu arbor cognoscitur. Studia ofiarowane na osiemdziesięciolecie Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego*, red. M. Mucha, K. Żojdź, Piaseczno 2010, s. 190 – na podstawie materiałów skarbowych przechowywanych w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie (Archiwum Skarbu Koronnego, oddział I, nr 70) i Bibliotece XX Czartoryskich w Krakowie (rkps 1099).

⁴ Akta skarbowe podają jedynie liczbę domów w miasteczku (od nieco ponad 200 do ponad 300) – wyliczenia opierają się na założeniu, że w każdym z nich mieszka jedna rodzina. Zob. także Ł. Gołaszewski, *Organizacja władz...*, s. 189–190 (tam szczegółowa charakterystyka i literatura).

Artykuły – Articles

nujemy zarówno liczbą domów (prawie 370), jak i mieszkańców (1300)⁵. Knyszynianie trudnili się rolnictwem, rzemiosłem, a także handlem, a dodatkowe źródło dochodów stanowiły produkcja alkoholi i gospody dla podróżnych. Przeciętna rodzina mieszczańska dysponowała gruntem ornym, a ponadto jej członkowie mogli wykonywać różne zajęcia nierolnicze⁶. Na koniec warto wskazać, że rozwój Knyszyna hamował brak czynników wzrostu – miasto wykorzystywało możliwości wynikające z położenia geograficznego, stanowiło również lokalny ośrodek handlowy. W sąsiedztwie funkcjonowały jednak inne miasta: Tykocina, Goniądz i Augustowa, położone na tych samych szlakach handlowych, również ośrodki drobnego rzemiosła, o podobnej strukturze zaludnienia⁷.

Pomniki prawa magdeburgskiego wobec problematyki wyborów rajców i cechmistrzów

Bartłomiej Groicki w części pierwszej *Porządku sądów i spraw miejskich prawa magdeburgskiego w Koronie Polskiej*⁸ zawarł charakterystykę rady miejskiej, pisarzy miejskich i urzędników cechowych, na podstawie art. 19, 44 i glosy do tegoż z *Ius Municipale Magdeburgense*. Rajcami powinni być „ludzie dobrzy, mądrzy”, przynajmniej 25-letni, osiedli w mieście, z prawego małżeństwa, „dobrej sławy, Boga się bojący, sprawiedliwość i prawdę miłujący, kłamstwa i złość w nienawiści mający”⁹, najlepiej średniego stanu (za Arystotelesem). Większość kryteriów odnosiła się zatem do sfery moralnej, konkretne, jurydyczne wymogi dotyczyły wieku i podległości prawu miejskiemu (z czym wiąże się przynależność do korporacji mieszczan). Do obowiązków wybranych rajców należało naradzanie się nad dobrem miasta, rozwiązywanie sporów w mieście, troska o wysokość cen artykułów spożywczych, kontrola piekarzy, rzeźników i karczmarzy (a właściwie cechów w ogólności), nadzór nad miarami i wagami, obrona sierot i wdów, a także zwalczanie gier hazardowych. Rada za zgodą starszych z pospólstwa stanowiła prawa obowiązujące wszystkich mieszkańców; przed nimi także miała przedstawiać stan rachunków miejskich¹⁰. Rajcy przed objęciem urzędu byli obowiązani złożyć przysięgę według ustalonej w prawie magdeburgskim roty, podnosząc dwa palce ku słońcu – co dotyczyło także osób wybranych na kolejną roczną kadencję¹¹.

⁵ *Ibidem*, s. 190–191. Wówczas Knyszyn znajdował się pod zaborem pruskim.

⁶ Szczegółowe informacje na temat aktywności zawodowej mieszczan. *Ibidem*, s. 192–210.

⁷ *Ibidem*, s. 210.

⁸ B. Groicki, *Porządek sądów i spraw miejskich prawa magdeburgskiego w Koronie Polskiej*, oprac. K. Koranyi, „Biblioteka Dawnych Polskich Pisarzy Prawników”, t. 1, Warszawa 1953 (dalej: *Porządek*).

⁹ A ponadto: „Tajemnic miejskich nie objawiający, w słowach i w uczynkach stali, łakomstwem się brzydzący, darów nie naszludujący, mierni, nie pijanice, nie dwujęzyczni [tu: fałszywi – Ł.G.], nie pochlebcy, nie błaznowie, nie natrętowie, nie cudzołźnicy, nie oni, których żony rządzą, nie fałszerze, nie zwadliwi. Albowiem zgodą małe rzeczy mnożą się, a niezgodą wielkie niszczą. Też nie ma być na to obieran człowiek obcy i z inszego prawa i komu by było dziewięćdziesiąt lat”. *Porządek*, s. 29.

¹⁰ *Ibidem*, s. 29–31.

¹¹ Przysięgę składano według następującej roty: „Ja A.B.C.D. przysięgam Panu Bogu wszechmogącemu i Najjaśniejszemu Panu naszemu Królowi Polskiemu, i też wszytkiemu pospólstwu miasta tego być wiernym i sprawiedliwosc równie wszytkim, tak bogatym jako ubogim, sąsiadom i gościom, czynić i mno-

Tenże autor krótko definiuje pisarza miejskiego jako godnego człowieka, zobowiązanego przysięgą do spisywania akt w jasnych i zrozumiałych słowach, więcej miejsca poświęcając narzekaniom na niedbałość i nieodpowiedzialność pisarzy w miastach Korony, z której korzystają jedynie pełnomocnicy stron, przedłużając procesy i drenując kieszenie swoich mocodawców¹². W przypadku cechów Groicki, przywołując głosę do art. 19 i art. 44 *Ius Municipale*, podkreślił obowiązek zachowania posłuszeństwa wobec rady przez cechy i rzemieślników, wskazując, że jest ona władna karać rzemieślników nieposłusznych wobec władz cechowych, w ostateczności pozbawiając delikwenta prawa wykonywania rzemiosła w mieście¹³. Autor zamieścił dodatkowo rotę przysięgi starszych cechowych¹⁴.

Obieraniu na urzędy Groicki poświęcił ostatni rozdział innej swej pracy, *Tytułów prawa majdeburckiego*, gdzie, poza wskazaniem cnót zaleconych zwierzchnikom przez Pismo Święte (winni być mądrzy, roztropni, cnotliwi, możni, prawdziwi, nieogładający się na dary¹⁵), za art. 44 *Iure Municipalis* przypomina, aby nie kierować się w wyborze darami, bojaźnią, gniewem i złośliwością, pokrewieństwem oraz powinowactwem¹⁶. Co ważne dla naszego tematu, podkreśla on, że każde miasto stosuje rozmaite procedury i ceremonie związane z powoływaniem na urzędy, stwierdzając, iż uczeni prawnicy chwalą te, z którymi nie wiąże się zbytnia pompa¹⁷. Od siebie uderza w praktykę urzą-

żyć, a niesprawiedliwość tępić i niszczyć. Praw, przywilejów, poczesności i też pospolitego pożytku miasta strzec i mnożyć, jako najlepiej będę umiał i mógł. Tajemnic miejskich nikomu nie zjawiać słowem abo uczynkiem. Rozterków w mieście nie dopuszczać, sierot i wdów podług swej możności bronić. A tego nie chcę opuścić dla przyjaźni, mierziaki, bojaźni, darów abo innej rzeczy. Tak mi Panie Boże pomagaj". Porządek, s. 31.

¹² *Ibidem*, s. 40–42. Groicki wskazuje ponadto, że „Kodeks” Justyniana zawiera surowe kary, ze spaleniem na czele, dla fałszujących dokumenty (podając, że tak czyta się *in lib. I Cap. de mu. concess. lib. 10* – co Karol Koranyi lokalizuje właśnie w „Kodeksie”; nie udało się jednak znaleźć takiego fragmentu w klasycznym wydaniu przygotowanym przez P. Krügera: *Codex Justinianus. Corpus Iuris Civilis*, vol. 2, Berolini 1892; również zawarty na s. VI–XIX tejże edycji indeks nagłówków tytułów „Instytucji”, „Digestów” i „Kodeksu” nie notuje fragmentu tak wyróżnionego). Rota przysięgi pisarskiej była następująca: „Ja N. przysięgam Panu Bogu wszechmogącemu, panom rajcom i wszystkiemu pospólstwu miasta tego w urzędzie moim pisarskim, na który jestem wybrany, wiernym być i tajemnych rad miejskich, które poznam abo których mi się zwierzą, nikomu nie objawiać. Rzeczy te, które się przy sądzie dzieją, wiernie według mego najwyższego rozumu chcę napisać i czytać, tak ubogiemu jako bogatemu. A tego nie chcę opuścić dla miłości, bojaźni, nienawiści, gniewu, przyjaźni, darów i innych rzeczy, tak mi Panie Boże pomagaj”.

¹³ Porządek, s. 51–52.

¹⁴ Treści następującej: „My N.N. przysięgamy Bogu wszechmogącemu i Panu naszemu N., P. rajcom i wszystkiemu pospólstwu miasta tego, iż cech nasz wiernie a sprawiedliwie rządzić chcemy, rzemiosła nasze sprawnie robić i innych mistrzów cechu naszego w robotach pilnie a wiernie doglądać, aby wszystkim pospolicie, jako bogatemu tako ubogiemu, jednako a pobożnie robiono i przedawano; żadną nową ustawą nikogo nie uciążając, cudzołóstwo karać, rozterkom zabiegać i innych wszelakich występków a zbytków zabraniać. Panom rajcom posłusznymi być zawždy we dnie i w nocy, we wszystkich potrzebach, które by się ku pożytkowi miejskiemu ściagały, nieposłuszne a nieukarane im opowiadać. A co nam z strony Rzeczypospolitej będzie poroczono, pilnie o tym radzić i na to przyzwalać, co wyższe głowy uchwalą. Tak nam Panie Boże pomagaj etc.”. Porządek, s. 52.

¹⁵ B. Groicki, *Tytuły prawa majdeburckiego*, oprac. K. Koranyi, „Biblioteka Dawnych Polskich Pisarzy Prawników”, t. 3, Warszawa 1954, s. 227–228 (dalej: Tytuły). „Możność” oznacza tu zdolność umysłu i woli do wypełniania obowiązków wynikających z urzędu, „prawdziwość” zaś wiąże się z dotrzymywaniem przyrzeczeń i zaspokajaniem potrzeb współobywateli czynem, nie obietnicami.

¹⁶ Tytuły, s. 228–230. Pomijam tu materię, o których już wspominałem wyżej, na podstawie Porządku.

¹⁷ Tytuły, s. 230.

Artykuły – *Articles*

dzania kosztownych przyjęć przez nowo wybranych urzędników z własnych środków, po czym w moralizatorskim duchu wytyka powszechne dla wszystkich stanów wykroczenia związane z obejmowaniem urzędów i godności¹⁸. Pouczeń Groickiego, choć są ważne dla poznania kultury politycznej społeczeństwa staropolskiego, tutaj nie omawiam, jako że zasługują na odrębne przedstawienie.

Źródła prawa magdeburskiego, z których korzystał Groicki, opracowując swoje prace, u schyłku XVI wieku ukazały się w polskim przekładzie Pawła Szczerbica¹⁹. Interesującą nas problematykę poruszają artykuły (i glosy do nich) 19, 43, 44 i 100 *Ius Municipale*, w części przywoływane już wyżej. Pierwszy z tych przepisów określa (oprócz organizacji handlu miejskiego) podstawowe obowiązki burmistrza, który w czasie rocznej kadencji winien „według co nalepszej i nazdrowszej rady starszych, którzy pod nim siedzą, rządził i sprawował Rzeczpospolitą ku pożytku miejskiemu”. Konkretnie zaś ma: po pierwsze, razem z radą pilnować, aby mieszczanie używali tylko miar oznaczonych cechą miejską, po drugie, kontrolować, czy stosowane są właściwe wagi i niezafałszowane odważniki, przynajmniej raz w miesiącu, z dwoma rajcami, po trzecie, podobnie ma postępować z korcami i łokciami, a na koniec, po czwarte, winien dbać, aby nie wzrosły nadmiernie ceny produktów spożywczych. Przepisy te, chociaż pozornie kazuistyczne, glosa odnosi do wszelkich rzemieślników i handlarzy, deklarując, że wszyscy mają być radzie i burmistrzowi posłuszni, ta zaś może stanowić kary pieniężne wobec lekceważących jej uchwały do wysokości 36 szelągów²⁰.

Z artykułów 43 i 44 drugi poświęcony jest karaniu przez radę rzemieślników i handlarzy przekraczających uchwały rady, ma zatem dla interesującego nas zagadnienia mniejsze znaczenie. Artykuł 43 zaś statuuje roczną kadencję rady, zobowiązując wybranych po raz kolejny rajców do dorocznego złożenia przysięgi. Spośród członków rady wybierano jednego albo dwóch burmistrzów. Wreszcie, rada była uprawniona do zwołania „rady starszych” (tj. dawnych urzędników miejskich) oraz pospólstwa (czyli wszystkich obywateli miasta), które to kolegium stanowiło prawa obowiązujące wszystkich mieszczan²¹. Według glosy istnienie 24-osobowej rady w Magdeburgu oraz wybieranych z niej dwóch burmistrzów stanowiło kontynuację tradycji senatu i konsulów Rzeczypospolitej Rzymskiej²².

Starszych cechowych obierano w pierwszym tygodniu Wielkiego Postu, w sposób następujący: na ogólnym zebraniu rzemieślników do dwóch dotychczasowych starszych dodawano nazwiska innych dwu członków cechu, aby czterech kandydatów przedstawić radzie, a ta po zastanowieniu wskazywała starszych na rok bieżący. Jednocześnie cechy dokonywały obioru rajców według przypadającej na każdy liczby, przysięgając, że wybrano osoby najgodniejsze z możliwych. Pomijając szczegółową analizę kryte-

¹⁸ Tytuły, s. 230–233. Zresztą związane z tym fragmenty zarówno Porządku, jak i Tytułów charakteryzują się zaangażowaniem autora w zwalczanie nadużyć i występków, a także wskazywanie wymaganych cnót od kandydatów na urzędy.

¹⁹ P. Szczerbic, *Ius Municipale, to jest prawo miejskie majdeburskie, nowo z łacińskiego i z niemieckiego na polski język z pilnością i wiernie przełożone*, wyd. Grzegorz M. Kowalski, „Bibliotheca Iagellonica. Fontes et studia”, t. 20, Kraków 2011 (pierwsze wydanie: nakładem autora, Lwów 1581).

²⁰ *Ibidem*, s. 99–101 wydania krakowskiego z 2011 r., s. 63–65 lwowskiego pierwodruku.

²¹ Pomijamy tu obowiązki członków rady w zakresie kontroli rzemiosł, handlu, miar i wag, a także kary dla obywateli, którzy nie stawili się na zgromadzeniu miejskim.

²² P. Szczerbic, *Ius Municipale...*, s. 179–181, s. 124–126 pierwodruku.

riów moralnych (oraz przyczyn, z których należy obierać ludzi średniego stanu), które wskazałem, przywołując wyżej dzieła Groickiego, zaznaczam, że glosa uznawała braki w zakresie szeroko pojętej uczciwości procedury za przesłanki nieważności wyborów. Poza tym rajcą nie mógł zostać trędowaty, głuchy, niemy, ślepy, połamany, szalony, mieśęcznik²³ (acz wystąpienie jednej z tych okoliczności w trakcie kadencji nie skutkowało usunięciem rajcy), a także ekskomunikowany, infamis, odszczepieniec, z nieprawego łoża, nieosiadły, obcy, podległy innemu prawu wreszcie – rzadko przebywający w domu. Dolną granicę wieku stanowiło 25 lat, a górną 90²⁴. Obrani przez cechy rajcy wobec starszych urzędników miasta zobowiązani byli złożyć przysięgę, według ustalonej rot²⁵, po czym dokonywano wyboru dwóch burmistrzów²⁶. Na końcu zwoływano zgromadzenie mieszczan, podczas którego podejmowano między innymi decyzję o utrzymaniu w mocy uchwał (czyli wilkierzy), które przyjęto na zgromadzeniu w minionym roku²⁷. Artykuł 100 stanowił natomiast, że obwinionemu o naruszenie uchwały rady wobec pospólstwa przysługuje bliższosc w dowiedzeniu swej niewinności – jeżeli zaś zarzut podniesiono przed radą, bliższosc służy drugiej stronie. Następnie w czasie procesu przed sądem ławniczym rada składa świadectwo w sposób następujący: zeznanie składa burmistrz, a rajcy potwierdzają prawdziwość jego słów²⁸.

Należy zauważyć, że powszechne prawo miejskie regulowało niektóre zagadnienia związane z wyborami urzędników miejskich – jak wymogi formalne dla kandydatów, przysięgi urzędnicze – pozostawiając takie sprawy, jak ustalenie procedury wyborczej czy liczebności ciał kolegialnych przywilejom dla konkretnych miast i lokalnej praktyce (co wprost podkreśla Groicki w swoich *Tytułach*). Przywołana w glosie do art. 44 *Ius Municipale* praktyka Magdeburga stanowiła jedynie przykład niemający mocy wiążącej. Dla odmiany prawo powszechne obejmowało regulacje dotyczące uprawnień rady i sankcji dla lekceważących jej postanowienia. W przypadku cechów, poza przysięgą cechową, pomniki prawa magdeburgskiego nie zawierały uregulowań w zakresie spraw organizacyjno-ustrojowych tych związków. Prawo powszechne i regulacje lokalne sta-

²³ Czyli lunatyk.

²⁴ Groicki, streszczając w *Tytułach* tę część glosy do art. 44 wylicza i te kryteria, z tym że kandydat na rajcę nie może mieć więcej niż siedemdziesiąt lat – *Tytuły*, s. 229. Inaczej w *Porządku* (s. 29) – tam występuje dziewięćdziesiąt lat jako górna granica wieku kandydata.

²⁵ W brzmieniu następującym: „Ja A.B.C.D.E.F. przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu, Królowi Jego Mości Panu naszemu i wszystkiemu gminowi pospolitemu, bogatemu i ubogiemu, że chcę być wiernym i pożytecznym obrońcą Rzeczypospolitej, radą i pomocą według nawiętszego i najlepszego przemożenia swego, nieodmiennie i ustawicznie sprawiedliwość mnożyć i twierdzić, a niesprawiedliwość tłumić. Pozytków Rzeczypospolitej przestrzegać, jako najlepiej będę mógł i umiał, tajemnic miejskich ani słowem, ani uczynkiem nie objawiać. Przysięgam też i ślubuję wszelakie posłuszeństwo przełożonym miejskim zawsze zachować, a tego nie opuszczać dla miłości, lutości, trudności, nienawiści, zazdrości, darów. Tak mi Pan Bóg pomóż i wszyscy święci”. P. Szczerbic, *Ius Municipale...*, s. 183, s. 127 pierwodruku. Jest ona pomimo pewnych odrębności (brak sierot i wdów, obrony praw miasta, zwalczania niesnasek wewnętrznych, obecne są zaś posłuszeństwo wobec przełożonych, a także obrona miasta „radą i pomocą”) zasadniczo zbieżna co do istoty rzeczy z podaną wyżej rotą z *Porządku* Groickiego.

²⁶ Mieli oni, poza przysięgą radziecką, złożyć drugą, opisaną w art. 19 *Ius Municipale* – przepis ten zawiera jednak nie rotę, ale katalog obowiązków burmistrzowskich. Urzędnik winien przysiąc, że będzie je skrupulatnie, według swych możliwości, wypełniał, nie oglądając się na stosunki osobiste z mieszczanami, ale troszcząc się o pożytek miasta. P. Szczerbic, *Ius Municipale...*, s. 99, s. 63 pierwodruku.

²⁷ *Ibidem*, s. 181–184, s. 126–128 pierwodruku.

²⁸ *Ibidem*, s. 244–245, s. 180–181 pierwodruku.

Artykuły – *Articles*

nowiły bowiem dwa uzupełniające się elementy jednego systemu, co w praktyce powodowało mniej lub bardziej znaczące odmienności w zakresie prawa „konstytucyjnego” poszczególnych miast obdarzonych prawem magdeburskim.

Praktyka wyborów rajców w nowożytnym Knyszynie

Najważniejszym aktem uzupełniającym *Ius Municipale* oraz *Speculum Saxonum* w przypadku Knyszyna był przywilej króla Zygmunta II Augusta z 18 października 1568 roku²⁹. W odniesieniu do interesujących nas materii deklarował on podległość mieszczan sądownictwu wójtowskiemu w zakresie przestępstw kryminalnych („pożóg i występków złośliwych”), a także burmistrzowskiemu i radzieckiemu w zakresie spraw cywilnych, zapewniając prawo apelacji od wyroków tych sądów do starosty knyszyńskiego, a następnie do sądu monarszego (sądu zadwornego, czyli asesorskiego, właściwego w sprawach z miast królewskich). Czterech kandydatów na burmistrza, pobożnych i osiadłych mieszczan, znających prawo (przywilej, jak inne tego rodzaju dokumenty, nie precyzuje, jak należy interpretować ten ostatni wymóg³⁰), wybranych przez współobywateli, miało być przedstawianych staroście, a ten jednego z nich ustanawiał burmistrzem. Dokument ten nie zawierał zatem wielu nowych informacji, statuował jednak procedurę obioru burmistrza znaną z późniejszych źródeł. Należy tutaj podkreślić, że w Knyszynie rada miejska pojawiła się przed 1568 rokiem, funkcjonując od początku lat 50., co niewątpliwie sprzyjało wykształceniu się miejscowych reguł postępowania przy obiorze urzędników miejskich³¹.

Kolejnym dokumentem, dla odmiany zawierającym liczne i ważne informacje o organizacji władz miejskich, choć niższej rangi, był list rewizorów starostwa knyszyńskiego z 14 czerwca 1643 roku³². Pierwszy z urzędów knyszyńskich, burmistrzowski, złożony był z czterech rajców wybieranych corocznie przez mieszczan, którzy przedstawiali ich nazwiska staroście, ten zaś jednego ustanawiał burmistrzem – co odpowiada postanowieniom przywileju Zygmunta II Augusta. Ta elekcja odbywała się zawsze w dzień świętego Macieja Apostoła, czyli 24 lutego (w roku przestępnym 25 lutego). Na rok 1643 obrano jako rajców Jana Podsadkowskiego, Macieja Zakrzewskiego, Macieja Bagińskiego i Macieja Pogorzelskiego, z których burmistrzem został Jan Podsadkowski. Do urzędu radzieckiego należały sprawy cywilne i dotyczące zarządzania miastem. Drugi urząd, wójtowski, sprawował powoływany przywilejem królewskim

²⁹ Zamieszczony w aneksie źródłowym pod nr 1.

³⁰ W praktyce mieszczanin mógł uzyskać wiedzę o obowiązującym prawie bądź pracując w kancelarii miejskiej jako pomocnik pisarza, bądź uczestnicząc w sądowym życiu miasta (np. jako obserwator spraw cywilnych i karnych), bądź też w drodze indywidualnych kontaktów z prawnikami praktykami i urzędnikami.

³¹ Zob. Ł. Gołaszewski, *Organizacja władz...*, s. 144–145 i 148–149. Pomijam tu epizod związany z burmistrzem Drankiem, który przed 1538 rokiem miał podburzać mieszczan przeciwko staroście knyszyńskiemu Aleksandrowi Chodkiewiczowi, ze względu na treść listu starosty zdającego się sugerować, że powołanie burmistrza miało charakter oddolny. Zob. *ibidem*, s. 144–145.

³² Zamieszczony w aneksie źródłowym pod nr 2.

dożywotni wójt, w roku 1643 był nim „urodzony”³³ Kacper Jesiotrowski. Na uposażenie tego urzędu składały się dwie włóki i cztery place. Wójt rozstrzygał sprawy kryminalne razem z sześcioma ławnikami wybranymi przez mieszczan, mógł także powołać landwójta (swego zastępcę w sądzie; nie miał bowiem obowiązku osobistego sprawowania sądów, co wiązało się ze złożeniem przepisanej przysięgi) i pisarza spośród osiadłych mieszczan knyszyńskich. W sądzie prezydował podstarości knyszyński, którego zadaniem było dopilnowanie, aby orzekano według prawa pisanego. Apelacja od tych dwóch sądów trafiała do starosty, a dalej do asesorii. Rewizorowie, chcąc zapobiec zamieszaniu, postanowili, aby sąd burmistrzowski funkcjonował w poniedziałki i piątki, a wójtowski we wtorki i środy, czwartek jako dzień targowy pozostał wolny.

W praktyce wójt knyszyński, szlachcic zainteresowany bardziej uposażeniem urzędu aniżeli wykonywaniem związanych z nim obowiązków sądowych, powoływał zastępcę sądowego – landwójta, którym zostawał jeden z mieszczan. Warto podkreślić, że starostowie knyszyńscy interesowali się obsadą wójtostwa: Jan Zamoyski, kanclerz i hetman, dwukrotnie skutecznie protegował w kancelarii koronnej własnych kandydatów, a w 1703 roku ekonom starostwa w liście do Teresy ordynatowej Zamoyskiej, donosząc o wakansie na wójtostwie, radził starać się u króla o nadanie go właściwej osobie, z uwagi na przywileje ekonomiczne wójta w stosunku do majątku starostwa³⁴. Można jednak przypuścić, że również ze względu na sprawowanie przez wójta jurysdykcji w sprawach karnych starostowie dążyli do obsadzenia tego urzędu przez wierną sobie osobę, najczęściej klienta albo zasłużonego urzędnika dworskiego³⁵. Odrębnym zagadnieniem był wybór osoby landwójta – niewątpliwie musiał się on cieszyć pewnym autorytetem i zaufaniem współobywateli; decyzja wójta nie mogła być zatem zupełnie arbitralna³⁶.

Niewątpliwie starosta zainteresowany był również wynikiem wiosennych wyborów miejskich – nie dysponował wprawdzie instrumentami pozwalającymi na ingerencję w ich przebieg, ale zatwierdzając jednego z kandydatów mieszczan jako burmistrza, zapewne miał na uwadze własne interesy. Moim zdaniem oprócz spraw ekonomicznych (zarówno w przypadku obsady wójtostwa, jak i rady) istotne znaczenie miały zapewne również zagadnienia prawnoustrojowe. Starosta jako sędzia drugiej instancji rozpatrywał bowiem apelacje od wyroków sądu wójtowsko-ławniczego i radzieckiego, odpowiednio w sprawach karnych i cywilnych. Jakość pierwszoinstancyjnego wymiaru sprawiedliwości wpływała na ogólny porządek w mieście (należącym przecie do starostwa), ponadto powodami w sądach miejskich bywali także przedstawiciele innych sta-

³³ Określenie to stosowano wówczas wobec średniozamożnych członków stanu szlacheckiego, w szczególności, tych którzy sprawowali urzędy ziemskie lub których krewni takowe urzędy pełnili. Ścisłe ustalenie, kto określany był jako „urodzony” (*generosus*), a kto tylko jako „szlachetny” (*nobilis*), jest niemożliwe; w realiach podlaskich w XVII w. przedstawiciele szlachty drobnej określano w aktach urzędowych jako „szlachetnych”, predykat „urodzony” rezerwując dla przedstawicieli rodzin urzędniczych albo zamożniejszych posesjonatów.

³⁴ Zob. Ł. Gołaszewski, *Organizacja władz...*, s. 161–162 i 165–166.

³⁵ Równocześnie magnaci dążyli do zapewnienia swoim stronnikom i klientom różnych urzędów i dóbr królewskich jako nagrody za wierną służbę.

³⁶ Podobny wniosek w odniesieniu do sędziów grodzkich formuluje A.B. Zakrzewski. Zob. *idem*, *Wielkie Księstwo Litewskie (XVI–XVIII w.). Prawo – ustrój – społeczeństwo*, Warszawa 2013, s. 182.

nów. Niestety w przypadku Knyszyna w świetle obecnie dostępnych źródeł nie można scharakteryzować relacji między starostą a miastem w sposób wyczerpujący.

Najstarsze znane dokumenty wytworzone przez władze miejskie, a dotyczące wyborów urzędników, pochodzą z 1625 roku³⁷. Wynika z nich, że 18 marca tegoż roku ogólne zgromadzenie obywateli miasta Knyszyna wybrało czterech kandydatów na urząd burmistrza (byli to dotychczasowi albo dawni członkowie rady: burmistrzowie i gmińscy³⁸), z których podstarości knyszyński wskazał dotychczasowego burmistrza, „sławetnego”³⁹ Pawła Piotraszewicza. Ten tryb procedowania odpowiada zatem zarówno postanowieniom przywileju z 1568 roku, jak i informacjom z listu rewizorskiego z 1643 roku. Paweł Piotraszewicz nie chciał jednak przyjąć urzędu i opuścić ratusz, najpewniej nie składając przysięgi, co spowodowało wniesienie protestacji przez wójta, starych rajców (formalnie nowa rada zaczynała funkcjonować z chwilą zaprzysiężenia jej członków), cechy i mieszczan. Niestety nie można obecnie nic powiedzieć o zakończeniu tego sporu – zapiski sąsiadujące z wyżej omówionymi⁴⁰ wspominają na przykład o nieobecności burmistrza czy wyrażeniu zgody przez zgromadzenie na wolny odjazd burmistrza; jako niedatowane, nie pozwalają jednak na udzielenie jasnej odpowiedzi, czy Piotraszewicz zgodził się zostać burmistrem, czy też odbyła się kolejna elekcja⁴¹. Najbardziej zastanawiają oczywiście przyczyny, z jakich kandydat – cieszący się zaufaniem mieszczan i podstarościę dotychczasowy burmistrz – odmówił przyjęcia urzędu.

Mniej wątpliwości nasuwają wydarzenia z 1706 roku. Wówczas wybory kandydatów na burmistrza (obecnych albo dawnych urzędników) przeprowadzono 24 lutego. Natomiast 13 marca przedłożono pismo ekonoma starostwa knyszyńskiego, w którym pozostawił on na urzędzie dotychczasowego burmistrza, „sławetnego” Jakuba Chymańskiego⁴². Znacznie ważniejsza jest jednak informacja o dokonaniu tego samego dnia wyboru nowych rajców przez zgromadzenie – analiza listu z 1643 roku przemawia bowiem za przyjęciem stanowiska o tożsamości składu rady i listy czterech kandydatów na urząd burmistrza. Jednakże przywilej królewski z 1568 roku nie jest już tak jednoznaczny. Niedostatek źródeł nie pozwala obecnie na rozstrzygnięcie, w którym momencie oddzielono obydwie grupy. Procedury związane ze składaniem przysięg, rozpoczęte dnia 16 marca przysięgą członków rady (co ważne – według rotacji podanej przez

³⁷ Zamieszczone w aneksie źródłowym pod nr 3.

³⁸ W Knyszynie gmiński posiadał uprawnienia w zakresie poboru podatków i świadczeń, nadzorował też przestrzeganie przez mieszczan przepisów przeciwpożarowych, w radzie zajmował drugie miejsce po burmistrze. Geneza urzędu nie została dotychczas jednoznacznie wyjaśniona. Zob. P. Czyżewski, *Gmiński – zapomniany urzędnik miejski* [w:] *Małe miasta. Przestrzenie*, red. M. Zemło, „Acta Collegii Suprasliensis”, t. 3, Supraśl 2003, s. 343–345; a także Ł. Gołaszewski, *Organizacja władz...*, s. 159–160.

³⁹ Termin „sławetny” (*famatus*) to jedno z trzech określeń stosowanych w praktyce kancelaryjnej wobec mieszczan, pozostałe dwa to „opatrzny” (*providus*) i „uczciwy” (*honestus*). O ile jako „opatrznych” i „uczciwych” określano szeregowych obywateli miasta, o tyle termin „sławetny” wyróżniał członków miejskiej elity, przede wszystkim urzędników i najzamożniejszych obywateli (które to grupy w różnym zakresie pokrywały się z sobą).

⁴⁰ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Księgi miejskie Knyszyn, sygn. 1, k. 117v, druga kolumna, a także k. 117, pierwsza kolumna.

⁴¹ Analizowany dokument stanowi jedyne świadectwo wyboru Piotraszewicza na burmistrza w 1624 roku, nie są nam znane personalia jego bezpośrednich następców. Zob. Ł. Gołaszewski, *Organizacja władz...*, s. 151.

⁴² Sam Chymański przedstawiał potwierdzenie ekonoma na zgromadzeniu mieszczan.

Bartłomieja Groickiego w jego *Porządku sądów i spraw miejskich prawa majdeburskiego w Koronie Polskiej*) i nowego pisarza miejskiego, trwały do 17 maja (tego dnia ostatni cechmistrzowie zostali zaprzysiężeni), czyli aż dwa miesiące.

Wnioski

Jak wspomniano we wstępie, źródła, którymi obecnie dysponujemy, nie pozwalają na formułowanie kategorię wniosków w odniesieniu do problemów poruszonych w niniejszym artykule. Dotyczy to zarówno kwestii prawnych, jak i mechanizmów knyszyńskiej polityki miejskiej. Chciałbym jedynie zasygnalizować dwa wątki, moim zdaniem godne zainteresowania – jeden dotyczący praktyki prawa, drugi funkcjonowania lokalnych mechanizmów politycznych. Są to mianowicie ewolucja różnych składników procedury wyborczej do rady miejskiej w czasie (w przypadku Knyszyna: czy kandydaci na burmistrza stawali się rajcami, czy nie, i od kiedy) oraz stosunek wszystkich zainteresowanych do urzędów. Reakcja mieszczan z 1625 roku z jednej strony, jak się zdaje, przemawia za tym, że uznawano je za *honores*, czyli zaszczyty, których nie godzi się odrzucać. Z drugiej strony istnieje starosta lub jego reprezentant, niewątpliwie dążący do przeforsowania możliwie najkorzystniejszego dla siebie kandydata z zastosowaniem jak najmniej konfliktogennych środków.

ANEKS

1

Zygmunt II August król Polski nadaje miastu Knyszynowi prawa miejskie magdeburskie.

Warszawa, poniedziałek 18 X 1568 roku

Oryginał: pergaminowy, dany w Warszawie 18 października 1568 roku (poniedziałek, w święto świętego Łukasza Ewangelisty), z podpisem wystawcy, według opisu z 1578 (kopia 1) opatrzony pieczęcią mniejszą Wielkiego Księstwa Litewskiego; przechowywany w Archiwum Instytutu Historii Rosyjskiej Akademii Nauk w Sankt Petersburgu (dalej: AIHRAN), kol. 114 (Komisja Archeograficzna), op. 3, nr 2 – za: E. Rimša, *Pieczęcie miast Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Warszawa 2007, s. 523, przyp. 380.

Kopie, oblaty, wypisy:

1. Oblata: dokonana w księdze wpisów Metryki Litewskiej, nr 50, k. 263–265, przechowywanej w Centralnym Państwowym Archiwum Dawnych Akt w Moskwie. Zob. E. Rimša, *Pieczęcie...*, s. 523, przyp. 380; *The Lithuanian Metrica in Moscow and Warsaw. Reconstructing the Archives of the Grand Duchy of Lithuania*, prep. P. Kennedy Grimsted, I Sułkowska-Kurasiowa, S. Ptaszycki, Cambridge 1984, part 2, p. 87.
2. Kopia 1: dokument Stefana Batorego dany w Warszawie na sejmie dnia 3 marca 1578 roku, w którym potwierdzono oryginał; pergaminowy, z podpisem wystawcy i sekretarza królewskiego Jana Dymitra Solikowskiego, według opisu z 1606 roku (kopia 2) opatrzony pieczęcią koronną; prawdopodobnie tożsamy z dokumentem przechowywanym w AIHRAN, kol. 114, op. 3, nr 4. Zob. E. Rimša, *Pieczęcie...*, s. 523, przyp. 380.
3. Kopia 2: dokument Zygmunta III dany w Warszawie na sejmie dnia 15 kwietnia 1606 roku, w którym potwierdzono kopię 1; pergaminowy, z podpisem wystawcy i sekretarza królewskiego Stefana Łubińskiego, według opisu z 1674 roku (kopia 2') opatrzony pieczęcią koronną; prawdopodobnie tożsamy z dokumentem przechowywanym w AIHRAN, kol. 114, op. 3, nr 8. Zob. E. Rimša, *Pieczęcie...*, s. 523, przyp. 380.
4. Oblata 2': oblata w księgach grodzkich goniądzkich dokumentu Zygmunta III (kopii 2) dokonana w poniedziałek dnia 11 czerwca 1674 roku (*feria secunda ante festum sancti Antonii de Padva Confessoris proxima, anno Domini millesimo sexcentesimo septuagesimo quarto*); obecnie nie istnieje. Zob. spis ksiąg grodzkich goniądzkich na stronie: <http://www.agad.archiwa.gov.pl/pomoce/goniazdz90.xml> (dostęp: 6.08.2012).
5. Kopia 2'': wypis z akt grodzkich goniądzkich dokumentu Zygmunta III (kopia 2 na podstawie oblaty 2') z dnia 20 stycznia 1801 roku, przygotowany z inicjatywy Ignacego Kapicy Milewskiego; kopia na papierze, sporządzona ręką Roszkowskiego, potwierdzona za zgodność przez Kramkowskiego, stan fizyczny dobry; przechowywany w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, zbiór Ignacego Kapicy Milewskiego „Kapicjana”, pudło 43, s. 453–463.

Poniższy tekst przygotowano na podstawie kopii 2'' (oryginał i inne kopie były dla mnie niedostępne) zgodnie z zaleceniami *Instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych od XVI w. do pol. XIX w.*, oprac. K. Lepszy, Warszawa 1953. Dokument ten był ogłaszany drukiem w wydawnictwach regionalnych, ponieważ jednak nie zawsze są one łatwo dostępne, zdecydowałem się ogłosić go kolejny raz *in extenso* (sam przywilej zapisano na s. 454–461 ww. kopii).

[s. 454] In nomine Domini Amen. Na wieczną pamiątkę rzeczy niżej opisanej. My Zygmunt August Bożą miłością król polski, wielkie książe litewskie, ruskie, pruskie,

Artykuły – Articles

żmojdzkie, mazowieckie, inflantskie pan i [s. 455] dziedzic. Oznajmuję tym listem naszym wszystkim wobec i każdemu z osobna, niniejszym i na potym będącym, komu by tego wiedzieć potrzeba było. Iż chcąc my ku lepszemu pożytku poddanych naszych mieszczan i obywatelów miasta naszego przywieść knyszyńskiego, ażeby tem pożytki i dochody skarbu naszego z tego miasta były rozmnożone, tymże poddanym naszym miasta naszego knyszyńskiego prawo niemieckie, które majdeburskim jest nazwane, dawamy i pozwalamy tym listem naszym, wyzwalając tych poddanych naszych miasta przerzeczonego knyszyńskiego od wszelakich praw ziemskich litewskich i zwyczajów pospolitych, które prawo majdeburskie zatrudniać zwykły, wyjmując obywateli z tego miasta i przedmieszczany terażniejsze i na potym będące tym listem naszym na wieczne czasy od wszelakiej zwierzchności i władzy wszystkich i każdego z osobna Wielkiego Księstwa naszego Litewskiego wojewodów, kasztelanów, starostów, sędziów, podsędków i wszelakich urzędników ich, tak iż przed nimi albo któremkolwiek z nich z osobna o rzeczy tak wielkie jako i małe, i którekolwiek występki stać albo odpowiadać i dla niestania, i przekazania którego kolwiek prawnego żadnych win płacić nie będą powinni, jedno przed wójtem miasta tego teraz i na potym będącego, i przed burmistrzem z pośrodku siebie wedle obyczaju inszych Wielkiego Księstwa naszego Litewskiego miast obranemi o pożogę i o insze wszelkie rzeczy i występki złośliwe [s. 456] sądowi wójtowskiemu należące, a przed burmistrzem i rajcami tego miasta o wszelakie rzeczy i sprawy, które łacińskim językiem civiles zowią, i insze wszystkie, które sądowi burmistrzowskiemu i radzieckiemu należą, każdemu żalującemu się tak tego miasta obywatelom, jako i postronnym osobom odpowiadać będą powinni, dając i pozwalając wójtowi, i z ławnikami, i burmistrzowi z rajcami w przerzeczonej mieście wedle czasu postanowionemi wszelaką moc i zwierzchność wszelakie, i każde z osobna jakowe rzeczy i sprawy do sądu ich przypadłe słuchać, uznawać, sądzić, skazować, karać, wedle postępków i biegu prawa majdeburskiego mocą tego listu naszego, a wszystkim tak tego miasta naszego knyszyńskiego obywatelom, jako też i postronnym osobom, którybykolwiek skażniami i dekrety urzędników miasta pomienionego przerzeczonego obciążeni się bydyż rozumieli, wolno ma bydyż od skażni i dekretów ich do dzierżawcy i starosty naszego knyszyńskiego teraz i na potym będącego appellować, a potym od sądu starościnego i od dekretów jego wszelakich spraw i rzeczy sądowych do nas i do sądu naszego królewskiego, jeżeliby była potrzeba odzywać. Na który urząd burmistrzowski w tym mieście człowiek pobożny w prawie majdeburskim biegły a w tym mieście dobrze osiadły, ze czterech osób z pospolitego człowieka wybranych, a przez tychże mieszczan staroście naszemu knyszyńskiemu [s. 457] prezentowanych i okazanych przez tego starostę naszego teraz i na potym będącego jeden zwierzchności naszej królewskiej potwierdzon i postanowion bydyż ma. Nadto chcąc my tym poddanym naszym kupcom i wszelakich rzemieślnikom, i inszym obywatelom i przedmieszczanom tego miasta knyszyńskiego szczerzejszą łaskę pokazać, postanowić umyśliliśmy w tym mieście cztery jarmarki doroczne wolne, to jest: pierwszy na święto Najświętszego Ciała Pana Chrystusowego, wtóry na święto Narodzenia Panny Marjej^a, trzeci na świę-

^a Wbrew zaleceniom *Instrukcji*... przewidującej formę „Maryjej”, nie będąc pewny sposobu wymowy wyrazów tego rodzaju, pochodzących z łaciny, przyjmuję formę pozbawioną wzdłużenia. Zagadnienie jest sporne i budzi wątpliwości.

to świętych Trzech Królów, czwarty na szrodo^b postną niedzielę, którą łacińskim językiem zowią Laetare, a tygodniowy targ na każdy dzień czwartkowy w każdym tygodniu obchodzić i odprawować postanawiamy, dając moc i wolność pomienionym mieszczanom knyszyńskim przerzeczone jarmarki tak doroczne, jako i targi każdego tygodnia dniów i czasów niżej opisanych obyczajem inszych miast i miasteczek Wielkiego Księstwa Litewskiego obchodzić i odprawować, a wszystkim i każdemu z osobna kupcom, furmanom, przekupniom, rzemieślnikom, kramarzom, mieszczanom, sielanom i ludziom wszelkiego stanu będącem do pomienionego miasta knyszyńskiego na dni i czasy pomienione jarmarków dorocznych, dni targowych ze wszystkimi towarami i rzeczami przedaźnemi ma być wolno przyść [s. 458] i przyjechać, takowe towary i rzeczy wykładać, przedawać, kupować, zamieniać i insze kupiectwa, i handle ze wszelkimi osobami skądkolwiek by przyjechali sprawować. W którym mieście knyszyńskim targowe, meszne, także i od inszych wszelakich rzeczy kupi i towarów, któremikolwiek przezwiski nazwanych, na każdy tydzień w każdy czwartek wiecznemi czasy na pożytek nasz ma być wybierano wedle obyczaju inszych miast naszych uprzywilejowanych. Ktemu przerzeczonemu miastu knyszyńskiemu i obywatelom jego wszystkie grunty miejskie, to jest: we włókach, siedliskach, ogrodach, morgach, sianożęciach, lesiech i insze którekolwiek pospolicie z nowej pomiaru przez urodzonego Piotra Chwalczewskiego starostę naszego knyszyńskiego temu miastu naznaczone i przydane, jako się wzdłuż i wszerz w swych miedzach i granicach ściągają niniejszym przywilejem naszym potwierdzamy, i pomienionemu miastu naszemu przypisujemy i przywłaszczamy, im samym i potomkom ich trzymać i używać wiecznemi czasy obyczajem inszych miast naszych uprzywilejowanych, wyjąwszy niektóre grunty nasze, to jest: stawy, sadzawki i insze między grunty miejskie leżące, ku dworu naszemu knyszyńskiemu należące, które starosta nasz knyszyński od nas w sprawie swej ma, a za grunty tego miasta, które wylaniem wody z stawów naszych są zajęte i miastu odeszłe albo jeśli potym ku potrzebie naszej więcej tych gruntów odejdzie, tedy my przerzeczonemu miastu [s. 459] takowymże gruntem, i tak wiele, jako odejdzie, odmianę słuszną wedle ustawy naszej na inszym miejscu grunty naszemi staroście naszemu knyszyńskiemu oddać rozkazujemy, z których gruntów miejskich tym sposobem przez nas temu miastu przydanych i przypisanych, mieszczanie przerzeczeni każdy z nich czynsze i wszelkie dochody, kapczyznę i insze powinności wedle ustaw naszych gospodarskich w Wielkim Księstwie Litewskim przez nas uchwalonych skarbu naszego i Rzeczypospolitej należące zwykłym obyczajem w każdym roku płacić i pełnić będą powinni. Nadto na potrzeby i pożytek pospolity pomienionego miasta naszego daliśmy obywatelom jego i tym przywilejem naszym dawamy dochody i pożytki wszystkie z łaźni, z wagi i postrzygalniej, które sobie mieszczanie w mieście zbudować mają, wiecznemi czasy, która łaźnia dla przepieczności od ognia na stronie, z wiadomością urzędu dworu naszego knyszyńskiego ma być zbudowana. I to postanawiamy, aby żaden mieszczanin przy mieście łaźni osobliwych przy domiech swych mieć nie śmiał a tylko jedna pospolita łaźnia być ma. Wyjmując i wyzwalając pomienionych mieszczan knyszyńskich od płacenia czynszu za tłoki, które z starodawna do dworu

^b Miejsce poprawiane przez pisarza – końcówką literę można interpretować także jako „ą”, „ę”. Być może pisarz zapisał początkowo wyraz „szrode”, który, po zapoznaniu się z dalszą częścią zdania, zamienił na „szrodo”.

naszego knyszyńskiego płacić byli powinni; na takowe tłoki starosta nasz knyszyński teraz i na potym będący przymuszać [s. 460] ich nie ma. Względem której łaski im przez nas uczynionej grobli przy młynie pod dworem knyszyńskim stojącym naprawować, w rynku i w ulicach miejskich kamieniami brukować, nadto ratusz tego miasta w rynku swym nakładem zbudować, drogi też i granice około miasta wielkie w tymże gruncie miejskim położone i do tegoż miasta ściągające się swym kosztem oprawować powinni będą wiecznymi czasy. Jednak ma im bydź wolno na pospolity pożytek tego miasta pod ratuszem i około ratusza, które przez nie będzie zbudowane, budować też kramnice dla składania i przedawania wszelakich rzeczy i towarów kramnych, z których komór kramnych czynsze, dochody przez urząd pomienionego miasta mają bydź wybierane, a na pospolity pożytek miejski obracane. Ktemu miasta^c dochodów naszych w mieście i miasteczkach naszych Wielkiego Księstwa Litewskiego z słodowien i browarów do skarbu naszego przychodzących pomienieni mieszczanie nasi knyszyńscy od każdego słodu i warzenia piwa zgotowanego beczek trzy miary pospolitej w Wielkim Księstwie Litewskim postanowionej, w sobie mającego, po groszy liczby litewskiej trzech do rąk starosty naszego knyszyńskiego teraz i na potym będącego albo tego, który od niego dla wybierania dochodu naszego postanowiony będzie, płacić będą powinni, a względem tego my żadnego stanu człowieku chrześcianinowi, [s. 461] jako i Żydowi takowych dochodów naszych z słodowien i browarów w tym mieście naszym knyszyńskim arędować nie będziemy. A wszakże, dla bezpieczeństwa od ognia, słodowien i browarów blisko przy domiach mieć nie mają, ale na przedmieściach na stronie od miasta, z wiadomością urzędu naszego dwornego budować ich będą powinni. Nadto wkładamy na nich tę powinność, także dla bezpieczeństwa od ognia, ażeby wszyscy mieszczanie, każdy z nich z osobna, w tym mieście kominy w domach swoich murowane mieli. Co wszystko ku wiecznej pamięci a na świadectwo tych wszystkich rzeczy wyżej opisanych daliśmy ten przywilej nasz poddanym naszym mieszczanom knyszyńskim, do któregośmy pieczęć naszą zawiesić kazali i ręką naszą podpisaliśmy. Pisan w Warszawie, w poniedziałek dnia ośmnastego^d miesiąca oktobra, w dzień świętego Łukasza Ewangelisty, lata Bożego Narodzenia tysięcznego pięćsetnego sześćdziesiątego osmego^e. Sigismundus Augustus Rex.

^c Ostatnia litera wyrazu poprawiana przez pisarza – wydaje się, że powinno być „miastu”; można też odczytać jako „miasto”.

^d Nie kreskujemy „o” w tym wyrazie, ponieważ także w dzisiejszej polszczyźnie wyrazy: „osiem”, „ósmy”, „osiemnaście” i „osiemnasty”, a także ich formy fleksyjne zapisywane są w zależności od liczby, rodzaju i przypadku z „o” albo „ó” na początku.

^e Zob. przypis d.

2

Ksiądz Adam Jan Komorowski kanonik krakowski, proboszcz kruszwicki sekretarz J.K.M., Piotr Mierowski sekretarz J.K.M. oraz Filip a Rauthen podskarbi królowej, rewizorowie skierowani przez królową Cecylię Renatę do starostwa knyszyńskiego opisują prawa służące mieszczanom knyszyńskim.

Knyszyn, 14 VI 1643 roku

Oryginał: zapewne papierowy, dany w Knyszynie 14 czerwca 1643 roku, opatrzone podpisami rewizorów; obecnie nieznan.

Kopie, oblaty, wypisy:

1. Kopia 1: dokument Cecylii Renaty królowej polskiej dany w Wilnie dnia 21 stycznia 1644 roku; pergaminowy, z podpisem wystawczyni i Andrzeja Leszczyńskiego biskupa kamienieckiego, opata czerwińskiego, kanclerza królowej, według opisu z dnia 14 maja 1644 roku (kopia 2) opatrzone pieczęcią królowej; w AIHRAN w kol. 114, op. 3 przechowywane są dwa dokumenty datowane na 1644 rok (nr 40 i 41), możliwe, że dyplom Cecylii Renaty jest jednym z nich. Zob. E. Rimša, *Pieczęcie...*, s. 523, przyp. 380.
2. Kopia 2: dokument Władysława IV dany w Warszawie dnia 14 maja 1644 roku; pergaminowy, z podpisem wystawcy i Tomasza Wiejskiego sekretarza J.K.M., według opisu z 20 lutego 1672 roku (kopia 3) opatrzone pieczęcią wielką koronną; w AIHRAN w kol. 114, op. 3 przechowywane są dwa dokumenty datowane na 1644 rok (nr 40 i 41), możliwe, że dyplom Władysława IV jest jednym z nich. Zob. E. Rimša, *Pieczęcie...*, s. 523, przyp. 380.
3. Kopia 3: dokument Michała Korybuta dany w Warszawie na sejmie dnia 20 lutego 1672 roku; pergaminowy, z podpisem wystawcy i Stanisława Bużeńskiego regensa kancelarii koronnej, według opisu z 12 kwietnia 1679 roku (kopia 4) opatrzone pieczęcią wielką koronną; prawdopodobnie tożsamy z dokumentem przechowywanym w AIHRAN, kol. 114, op. 3, nr 65 – zob. E. Rimša, *Pieczęcie...*, s. 523, przyp. 380.
4. Kopia 4: dokument Jana III dany w Grodnie na sejmie dnia 12 kwietnia 1679 roku; pergaminowy, z podpisem wystawcy, według opisu z 8 marca 1702 roku (kopia 5) opatrzone pieczęcią koronną; prawdopodobnie tożsamy z dokumentem przechowywanym w AIHRAN, kol. 114, op. 4, nr 30. Zob. E. Rimša, *Pieczęcie...*, s. 523, przyp. 380.
5. Kopia 5: dokument Augusta II dany w Warszawie dnia 8 marca 1702 roku; pergaminowy, z podpisem wystawcy i Jana Kazimierza Odelskiego sekretarza J.K.M., według opisu z 23 lipca 1744 roku (kopia 6) opatrzone pieczęcią mniejszą koronną; prawdopodobnie tożsamy z dokumentem przechowywanym w AIHRAN, kol. 114, op. 3, nr 99. Zob. E. Rimša, *Pieczęcie...*, s. 523, przyp. 380.
6. Oblata 5²: oblata w księgach grodzkich goniądzkich dokumentu Augusta II (kopii 5), dokonana 14 kwietnia 1719 roku (*feria sexta post festa solennia Paschae proxima, anno Domini millesimo septingentesimo decimo nono*); obecnie nie istnieje. Zob. spis ksiąg grodzkich goniądzkich na stronie: <http://www.agad.archiwa.gov.pl/pomoce/goniadz90.xml> (dostęp: 6.08.2012).
7. Kopia 5³: wypis z akt grodzkich goniądzkich dokumentu Augusta II (kopii 5 na podstawie oblata 5²), z przełomu XVIII/XIX w., przygotowany z inicjatywy Ignacego Kapicy Milewskiego, kopia na papierze, sporządzona ręką Jabłonowskiego, potwierdzona za zgodność przez Kramkowskiego, stan fizyczny dobry; przechowywany w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, zbiór Ignacego Kapicy Milewskiego „Kapicjana”, pudło 49, s. 230–245.

Artykuły – Articles

8. Kopia 6: dokument Augusta III dany w Warszawie dnia 23 lipca 1744 roku; pergaminowy, z podpisem wystawcy i Jacka Ogińskiego regensa kancelarii większej koronnej, według opisu z 6 grudnia 1765 roku (kopia 7) opatrzony pieczęcią większą koronną; prawdopodobnie tożsamy z dokumentem przechowywanym w AIHRAN, kol. 114, op. 4, nr 32. Zob. E. Rimša, *Pieczęcie...*, s. 523, przyp. 380.
9. Kopia 7: dokument Stanisława Augusta dany w Warszawie dnia 6 grudnia 1765 roku; zapewne pergaminowy, z podpisem wystawcy i Adama Ciociszewskiego skarbnika liwskiego, sekretarza J.K.M. w kancelarii większej, opatrzony pieczęcią większą koronną; nie można wykluczyć, że znajduje się on obecnie w AIHRAN, stanowiąc składnik kolekcji Komisji Archeograficznej. Zob. E. Rimša, *Pieczęcie...*, s. 523, przyp. 380.
10. Oblata 7': oblata w księgach grodzkich goniądzkich dokumentu Stanisława Augusta (kopia 7), dokonana dnia 5 maja 1777 roku (*feria secunda post Dominicam Rogationum proxima, scilicet die quinta mensis Maii, anno Domini millesimo septingentesimo septuagesimo septimo*); obecnie nie istnieje. Zob. spis ksiąg grodzkich goniądzkich na stronie: <http://www.agad.archiwa.gov.pl/pomoce/goniadz90.xml> (dostęp: 6.08.2012);
11. Kopia 7'': odpis z dokumentu Stanisława Augusta (kopia 7), sporządzony po 5 maja 1777 roku ręką Józefa Pęskiego, opatrzony pieczęcią miasta Knyszyna i podpisami (poza ww. Pęskim) Szafrankowicza (?) pisarza wójtowskiego, Leona Sidorskiego burmistrza oraz Jerzego Chodorowskiego pisarza; przechowywany w Archiwum Państwowym w Białymstoku, Kamera Wojny i Domen Departamentu Białostockiego Prus Nowowschodnich, sygn. 3259, k. 7–14v; pieczęć, którą opatrzono akt, opisuje E. Rimša, *Pieczęcie...*, s. 525–526, odcisk częściowy, wyraźnie widoczne pierwsze słowo napisu otokowego: SIGILLVM oraz ostatnie cyfry daty: 08, nie został dotąd uwzględniony w literaturze przedmiotu; tekst oryginału znajduje się na k. 10v–12.
12. Kopia 7''': wypis z akt grodzkich goniądzkich dokumentu Stanisława Augusta (kopia 7 na podstawie oblata 7') z dnia 25 stycznia 1801 roku, przygotowany z inicjatywy Ignacego Kapicy Milewskiego, kopia na papierze, sporządzona ręką Kapicy, potwierdzona za zgodność przez Kramkowskiego, stan fizyczny dobry; przechowywana w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, zbiór Ignacego Kapicy Milewskiego „Kapicjana”, pudło 55, s. 205–223; tekst oryginału znajduje się na s. 213–218.

Poniższy tekst przygotowano na podstawie kopii 5'' jako najbliższej związanej z tekstem oryginału (wcześniejsze kopie były dla mnie niedostępne), zgodnie z zaleceniami *Instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych od XVI w. do poł. XIX w.*, oprac. K. Lepszy, Warszawa 1953. Ponieważ jednak jest ona przekazem drugiego stopnia kopii 5, a kopie 7'' i 7''' stanowią odpowiednio przekaz trzeciego stopnia (przez kopie 6 i 7) i czwartego stopnia (przez kopie 6 i 7 oraz oblata 7'), uwzględniłam w przypisach odmiany tekstu w nich zachowane.

[s. 234] Przy rewizji miasta Króla Jegomości Knyszyna produkowali mieszczanie privilegium locationis świętej pamięci Zygmunta, w Warszawie, w poniedziałek dnia ośmnastego miesiąca oktobra w dzień świętego Łukasza Ewangelisty, w roku tysiąc pięćset sześćdziesiątym osmym. Natura przywileju tego jest takowa. Te dobra Knyszyn nazwane, antiquitus Krypne mianowane, były dziedziczne książąt [s. 235] ichmościów Radziwiłłów, per commutationem dostały się potem do Rzeczypospolitej, a że grunty były niemałe, król świętej pamięci August urodzonego natenczas Chwalczewskiego sekretarza swego zesłał, który by upatrzywszy miejsce i wymierzawszy sto trzydzieści włóki, i na nim miasto osadził, przydawszy pręty, morgi i place na osadę miasta, a włóki mianowane sto trzydzieści i dwie na pożytek mieszczanom, zjeżdża urodzony Chwalczewski, odprawuje tę pomiare, granice i kopce sypie, potem remittuje pro confirmatione do króla świętej pamięci Augusta, którą król August miłościwie konfir-

muje i miasto funduje. Naprzód tedy według tego przywileju dwojaki jest urząd w tym mieście. Pierwszy burmistrzowski, którego elekcja bywa takowa: obiera *communitas* co rok czterech rajców zgodnie, których podaje ad confirmationem panu staroście albo administratorowi natenczas knyszyńskiemu, z których on na burmistrzostwo jednego konfirmuje, który cały rok urząd ten i sądy odprawuje, rząd miejski piastuje, miawszy do porady i sądu trzech przy sobie obranych na on rok rajców. Elekcja burmistrza odprawuje się w dzień świętego Macieja Apostoła [24, a w roku przestępnym 25 lutego] każdego roku. To miasto sądzi się prawem majdeburskim, na ratuszu, tegoż przywileju [s. 236] świętej pamięci króla Augusta appellacja idzie do starosty, lubo do administratora, a od starosty za dworem Jego Królewskiej Mości. Natenczas obrani byli rajcy Jan Podsadkowski, Marcin Zakrzewski, Maciej Bagiński, Maciej Pogorzelski, z których Jana Podsadkowskiego na urząd burmistrzowski konfirmował jegomość pan administrator wyżej mianowany. Do sądu radzieckiego omnes causae civiles należą, jako to fundorum gruntu i co do rządu należy. Drugi urząd w tym mieście jest wójtowski, który zawsze od Królów Ichmościów osobliwym przywilejem podawany bywa dożywotnie. Natenczas trzymał go urodzony Kasper Jesiotrowski, za przywilejem Jego Królewskiej Mości. To wójtostwo jest fundowane na dwóch łanach i czterech placach, które to dwie włóce i cztery place wydzielone są na wójta ze włók stu trzydziestu i dwóch, które miastu z pomiaru urodzonego Chwalczewskiego od Króla Jegomości świętej pamięci Augusta są pozwolone, tak że przy mieście sto trzydzieści włók, a przy wójcie dwie zostawają. Ten wójt ma iurisdictionem in omnibus causis criminalibus iure Saxonico sądzenia z sześciami^f obranych ławników od miasta, któremu wolno obrać landwójta i pisarza, osiadłych mieszczan knyszyńskich, którzy mają być przysięgli. Sądy wójtowskie odprawować się mają w [s. 237] ratuszu z sześciami^g obranych od miasta ławników, sam wójt jeśli chce sądzić, to ma przysiądz, a jeśliby nie chciał przysiądz, sądzić nie będzie powinien. Przy tych sądach ma prezydować pan podstarości knyszyński, który ma^h upatrywać i przestrzegać^h, aby win ciężkich nieekstendowano na mieszczanach, ale według prawa opisanego, do których win także należeć będzie pan podstarości knyszyński, to jest takim sposobem, że na wójta i ławniki od sądów wszystkie pożytki pójdą, a od win dwa grosze na pana podstarościę, trzeci na wójtaⁱ. Iść ma appellacja od sądu wójtowskiego i od sądu burmistrzowskiego^j aż tam dotąd^j do Króla Jegomości sądu assessorskiego. Ażeby w sądach mieszaniny nie było, naznaczamy, żeby sądy burmistrzowskie odprawowały się w poniedziałki i piątki, a wójtowskie we wtorki^k i środy. Czwartek^l jako dzień targowy od sądów wyjmujemy. Tak jednak, żeby jeden urząd w drugiego jurysdykcją, jako się wyżej wspomniało, nie wdawał. Cechy. Cech krawiecki pospołu z postrzygackim pokazali przywilegium Sigismundi Tertii, de data w Warszawie, die vigesima Maii anno millesimo sexcentesimo septimo [20 maja 1607 roku] dany, w którym tych wszystkie ustawy approbuje i confirmuje, dworowi nic [s. 238] nie

^f Tak w kopiach 7° i 7^{oo}; kopia 5° ma: „częścią” – k. 11.

^g Tak w kopiach 7° i 7^{oo}, kopia 5° ma: „częścią” – k. 11.

^h W kopii 7° tylko: „upatrzuwać” – k. 11.

ⁱ Kopie 7° (k. 11v) i 7^{oo} (s. 216) mają tu: „pana wójta”.

^j Kopie 7° i 7^{oo} mają tu: „a stamtąd” – k. 11v i s. 216.

^k Tak w kopiach 7° i 7^{oo}, kopia 5° ma: „wtorek”.

^l Kopie 7° (k. 11v) i 7^{oo} (s. 216) mają tu: „czwartki”.

powinni dawać. Cechy kowalskie, miecznicki, balwierski, ślusarski i insze w przywileju szerszej wpisane^m, pokazały konfirmacją od Króla Jegomości Zygmunta Trzeciego, ustawy zwyczajów swoich cechowych, de data Varsaviae vigesima Maii anno millesimo sexcentesimo sexto [20 maja 1606 roku], którzy według przywileju dworowi nic nie dają. Cech piekarski pokazał konfirmacją ustaw swoich cechowych od świętej pamięci Zygmunta Trzeciego, de data Varsaviae dziewiątego octobra millesimo sexcentesimo vigesimo quarto [9 października 1624 roku], dworowi nic nie dają. Cech szewcowskiⁿ pokazał konfirmacją ustaw swoich cechowych od świętej pamięci Zygmunta Trzeciego, de data Varsaviae die vigesima nona aprilis, millesimo sexcentesimo vigesimo quarto [29 kwietnia 1624 roku], do dworu nic nie dają. Cech rzeźnicki pokazał konfirmacją swoją ustaw swoich cechowych, przy nich rybacy, chmielarze^o i insi, od świętej pamięci Zygmunta Trzeciego, de data Varsaviae die vigesima nona Maii, millesimo sexcentesimo septimo anno [29 maja 1627 roku]. Powinności miejskie. W tym mieście jest włók numero sto trzydzieści dwie, z których libertowanych włók wójtowskich numero dwie, pana Piotrowicza włóka jedna i placów cztery, i Jana Dalkiewicza także placów cztery, zostawa na czynsz włók numero sto dwadzieścia dziewięć, płacą z każdej [s. 239] włóki po złotemu jednemu, groszy dziesięciu, czyni złotych sto siedemdziesiąt dwa. Pana Dalkiewicza dom^p libertowany, jest przywilej, z domów numero dwóchset dziesięciu z każdego domu płacą^q po groszy cztery, facit złotych dwadzieścia ośm. Z placów czterechset pięciudziesiąt pięciu, z dłuższych^r placów piętnastu po groszy półsiódma, a z placów krótszych czterechset czterdziestu po groszy cztery facit złotych sześćdziesiąt jeden, groszy dwadzieścia siedm i pół. A z morgów stu sześciudziesiąt sześciu różno płacą z morga, czyni jednak ogółem^s złotych trzydzieści trzy, groszy sześć. Karczem piwnych w tym mieście numero trzydzieści pięć, z każdej płacą po złotych dwa, groszy piętnastu, czyni złotych osmdziesiąt siedm, groszy piętnaście. Karczem gorzałczanych numero dwadzieścia ośm, płacą z każdej po złotemu jednemu, groszy półosma, czyni złotych trzydzieści pięć. Karczem miodowych dwie, płacą z nich złotych pięć. Summa czynszu w tym mieście czyni złotych czterysta dwadzieścia dwa, groszy osnaście i pół. Targowe i łopatki florenos sto dwadzieścia, które arędawane na Szymona Gryzika. Rzeźnicy^t za łój złotych pięćdziesiąt pięć. Przy tym mieście jest młyn, z którego względem arędy dają złotych tysiąc. Ten młyn puściliśmy do dyspozycji jegomości pana administratora. Owies, który dają mieszczanie gajowy, targową miarą knyszyńską mają od niech odbierać [s. 240] pod rękę. Działo się w Knyszynie dnia czternastego miesiąca czerwca, roku Pańskiego tysiąc sześćset czterdziestego trzeciego. Adam Jan z Komorowa proboszcz kruświcki, kanonik krakowski, sekretarz

^m W kopiach 7° i 7° jest: „opisane” – k. 11v i s. 216.

ⁿ W kopii 7° jest: „szewcki” – k. 11v, a w kopii 7° „szewski” – s. 217.

^o W kopii 7° jest: „chmielnicy” – k. 11v.

^p W kopii 7° po tym wyrazie dodano: „facit złotych” – s. 217.

^q W kopii 7° jest: „dają” – k. 12v.

^r Tak w kopiach 7° i 7°, kopia 5° ma: „dłużnych”.

^s Tak w kopii 7°, kopia 5° ma: „ogłem” (s. 239), a kopia 7°: „okołem” (s. 217).

^t Tak w kopiach 7° i 7°, w kopii 5° jest: „rzeźnika”, co ma się odnosić do Szymona Gryzika.

Jego Królewskiej Mości. Piotr Mierowski^u sekretarz Jego Królewskiej Mości. Filip a Rauthen podskarbi Jego Królewskiej Mości^v manu propria.

3

Dokumenty dotyczące wyborów burmistrza w 1625 roku.

Knyszyn, 18–19 III 1625 roku

Oryginał: papierowy, karta formatu dudki, rozprostowana, wszyta w księgę formatu folio, przechowywana w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, w zespole Księgi miejskie Knyszyn, o sygn. 1. Poniższe dokumenty znajdują się na obydwu stronach karty 117. Stanowi ona razem z kartami 115 i 116 fragment księgi radzieckiej, być może o charakterze protokołu. Stan fizyczny karty 117 dobry. Ewentualne odpisy nieznanne.

[k. 117, druga kolumna dudki]^w Feria tertia post Dominicam Judica proxima anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo quinto [wtorek 18 marca 1625 roku]. Ellectia. Przez Zgromadzenie Rzeczypospolitej, rad starych, cechów i bytności szlchetnego pana Jana Sobolewskiego, wójta miasta Króla Jegomości Knyszyna, są obrani na urząd doroczny burmistrzowski czterech elektów sławetni i uczciwi Paweł Piotraszewicz burmistrz przeszły, Jan Zakrzewski burmistrz stary, Jan Kruciejczyk gmiński stary, Jan Kałowski gmiński przeszły. Z których przez jegomości pana Pawła Komorowskiego, dzierżawcę i podstarościę knyszyńskiego, sławetny i uczciwy pan Paweł Piotraszewicz burmistrz przeszły na rok terażniejszy jest confirmowany. Do niego są na urząd radziecki przydani sławetni i uczciwi^x – ^y [k. 117v, pierwsza kolumna dudki] Bytność pana Wojciecha Piotrowicza, Frąca Sulewskiego, Jana Zakrzewskiego, Pawła Piotraszewicz burmistrzów starych, Wojciecha Stroczyka landwójta starego, cechów i Rzeczypospolitej^z. Bytność pana wójta, Frąca burmistrza starego, pana Pawła Piotraszewicza burmistrza przeszłego, pana Grzybowskię etc., cechów^{aa}. Feria quarta ante Dominica Ramispalmarum Anno 1625 [środa 19 marca 1625 roku]; Pan wójt. Protestatus szlchetny pan Jan Sobolewski wójt miasta Króla Jegomości Knyszyna wespół z radcami starymi, cechami i Rzeczpospolitą na sławetnego pana Pawła Piotraszewicz burmistrza przeszłego, który będąc confirmowany na ten rok na urząd doroczny burmistrzowski za pokazaniem confirmacji przez Jegomości pana podstarościę uczynionej pogardził oną i nie chcąc byź burmistrzem zszedł z ratusza do domu swego zagniewan [miejsce trudno czytelne, wiersz

^u W kopii 7° „Mirowicki” – k. 12; tak samo w kopii 7° (s. 218).

^v W przywileju królowej Cecylii Renaty tak w kopii 5° (s. 234), w kopii 7° (k. 10), jak również w kopii 7° (s. 213) nazywany „podskarbin naszym”.

^w Cały podany wpis w drugiej kolumnie skreślony.

^x Wpis w oryginale urywa się na tych słowach.

^y W tym miejscu zdanie „Pan Bóg z nami i z Duchem Świętym” oraz początek wpisu dotyczącego sporu o pieniądze między Janem Kałowskim a Franciszkiem Sulewskim.

^z Następuje miejsce wolne na około trzy wiersze zapisane ręką pisarza księgi.

^{aa} Następuje miejsce wolne na kilkanaście wierszy zapisanych ręką pisarza księgi.

tekstu wpisany inną ręką, związek następnego zdania z poprzednimi niepewny] gdyż nam zatrzymał i elekcją do dnia dzisiejszego, a miał ją pokazać w poniedziałek zarazem.

4

Dokumenty dotyczące wyborów burmistrza, rajców i cechmistrzów w 1706 roku.

Knyszyn, 24 II, 13, 16, 26 III, 12, 30 IV, 17 V 1706 roku

Oryginał: wpisy w księdze o sygn. I w zespole Księgi miejskie Knyszyn, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Stan fizyczny kart, niegdyś wchodzących w skład księgi radzieckiej formatu folio, dobry. Ewentualne odpisy nieznanne.

[k. 203] Działo się ratuszu knyszyńskim w dzień świętego Macieja Apostoła, roku Pańskiego 1706 [24 lutego 1706 roku]. Przy praezentji sławetnych panu Jakubie Chymańskim burmistrzu, Urbanie Konopce landwójcie, Stanisławie Popławskim gmińskim, Mateuszu Magnuszewskim, Tomaszu Sokołowskim rajcach i panu Stefanie Sokołowskim burmistrzu starej rady, Eustachim Łazarczyku, Jakubie Poczepowiczu, Szymonie Sitczyku, Marcynie Chrynowickim, Jakubie Supronowskim ławnikach wójtowskich, i Wasylu Sawickim, Michale Ożarowskim gmińskich starej rady, Wojciechu Kosiorowskiem, Macieju Łuponie, Wojciechu Kochańskim rajcach starej rady, Marcynie Twarowskiem ławniku starej rady, Krzysztofie Kalinowskiem czechmistrzu piekarskim, Wojciechu Maleszewskiem^{ab}, Wojciechu Gryziku czechmistrzu rzeźnikiem, Józefie Rybce czechmistrzu garncarskim, i wiela zgromadzonego pospólstwa miasta J.K.M. Knyszyna. [k. 203v] Elekcja na urząd burmistrzowski. Przy zgromadzeniu panów rad starszych, landwójta, burmistrza, rajców, ławników, czechmistrzów i wielu zgromadzonego gminu miasta J.K.M. Knyszyna są obrani zgodnie czterech kandydatów na urząd doroczny burmistrzowski, według praw i przywilejów od najjaśniejszych królów panów naszych miłościwych nadanych i zwyczajów dawnych miasta tego. Naprzód sławetnego pana Jakuba Chymańskiego burmistrza teraz przeszłego, sławetnego pana Wojciecha Dziemianowicza rajcę starej rady, sławetnego pana Stanisława Popławskiego gmińskiego, sławetnego pana Krzysztofa Kalinowskiego czechmistrza piekarskiego. Z których to proszą tak panowie radni starsi, jako i czechmistrzowie i tota communitas miasta J.K.M. Knyszyna, aby z pośrodka tych czterech kandydatów jeden z nich na doroczny urząd burmistrzowski według praw i przywilejów nadanych od najjaśniejszych królów panów naszych miłościwych, przez J.M. pana ekonoma starostwa knyszyńskiego był confirmowany i nam za burmistrza podany. Którą elekcją wszyscy zgodnie do akt miejskich kazali zapisać i do dworu knyszyńskiego po confirmacją odsyłają. Z tą elekcją postanowili tak panowie radni jako i czechmistrzowie i pospólstwo wszystko, aby szli do dworu knyszyńskiego po confirmacją burmistrza, pana Marcina Chrynowickiego ławnika wójtowskiego i pana Wojciecha Maleszewskiego czechmistrza szewskiego, Jana Kropiwnickiego mieszczanina knyszyńskiego.

^{ab} Cechmistrz szewski, zgodnie z dalszą częścią dokumentu.

Działo się w ratuszu knyszyńskim dnia trzynastego miesiąca marca, roku Pańskiego 1706 [13 marca 1706 roku]. Przy bytności sławetnych panu Jakubie Chymańskim burmistrzu, panu Urbanie Konopce landwójcie, panu Stefanie Sokołowskim burmistrzu starej rady, Stanisławie Popławskim, Wasylu [k. 204] Sawickim gmińskich starej rady, Eustachim Łazarczyku, Sebastianie Padkowskim, Jakubie Supronowskim ławnikach wójtowskich, i Marcinie Twarowskim ławnika starej rady, i Macieju Łuponie rajcy starej rady, i wielu zgromadzonego pospólstwa miasta J.K.M. Knyszyna. Confirmatio proconsulis. Sławetny pan Jakub Chymański będąc konfirmowany na urząd burmistrzowski doroczny od J.M. pana ekonoma starostwa knyszyńskiego, prezentował electe konfirmowaną przed wysz pomienionemi panami radnemi i pospólstwem miasta J.K.M. Knyszyna. Którego wszyscy wdzięcznie i zgodliwie za burmistrza przyjęli i jednostajnymi głosy swojemi na ten urząd burmistrzowski pobłogosławili i powinszowali. Której elekcji konfirmowanej tenor sequitur talis. Sławetnego Jakuba Chymańskiego na roczny urząd burmistrzowski z władzy urzędu mego konfirmuję, Święcicki ekonom knyszyński. Do niego za kolegów są przydane: sławetny pan Wojciech Ruszkowski za gmińskiego, sławetny pan Jan Jakubowski za rajcę starszego, sławetny pan Daniel Markowski za rajcę młodszego.

Działo się w ratuszu knyszyńskim dnia 16 miesiąca marca, roku Pańskiego 1706 [16 marca 1706 roku]. Przy bytności sławetnych panu Urbanie Konopce landwójcie, panu Stefanie Sokołowskim burmistrzu starej rady, Eustachim Łazarczyku, Teodorze Łuponie ławnikach przysięgłych, Michale Ożarowskim gmińskim starej rady, Mateuszu Kolenku, Szymonie Sitczyku, Macieju Łuponie rajcach starej rady, i Stanisławie Popławskim gmińskim przeszłym, Marcinie Twarowskim, Wojciechu Nowosielskim ławnikach starej rady, i Krzysztofie Kalinowskim czechmistrza piekarskim, Wojciechu Maleszewskim czechmistrzu szewskim, [k. 204v] Andrzeju Dworakowskim czechmistrzu krawieckim starej rady, i wielu zgromadzonego pospólstwa miasta J.K.M. Knyszyna. Jurament pana burmistrza z kolegami swemi. Sławetny pan Jakub Chymański burmistrz i sławetni Wojciech Ruszkowski alias Gryz gmiński, Jan Jakubowski, Daniel Markowski rajce, juramenta swoje według prawa majdeburckiego i roty w Porządku^{ac} opisanej wykonali. Którym tak panowie radni, czechmistrzowie, jako i tota communitas miasta J.K.M. Knyszyna pobłogosławili i powinszowali, i ten jurament ich do ksiąg zapisać kazali. Jurament pana pisarza. Sławetny pan Franciszek Waskielko, będąc obrany od panów radnych i wszystkiego pospólstwa miasta J.K.M. Knyszyna zgodliwie za pisarza, na który tedy urząd pisarski doroczny wykonał jurament według prawa i roty opisanej w Porządku, i to panowie radni i pospólstwo postanowili, aby pan Władysław Łukaszowicz pisarz przeszły był mu pomocą w potrzebach pisaniu miasta i rachunkach, i wszelkich radach. Którego jurament jest do ksiąg zapisany. Któremu tak panowie radni i wszystko pospólstwo powinszowali i pobłogosławili – ^{ad}.

^{ac} Oczywiście rota zamieszczona przez Bartłomieja Groickiego w jego *Porządku sądów albo spraw miejskich prawa majdeburckiego w Koronie Polskiej*.

^{ad} Pomijam wszelkie wpisy niezwiązane z problemami wyborów urzędników; miejsca tych dokumentów oznaczam znakiem „–^{ad}”.

[k. 205] – Actum^{ae} in praetorio civitatis Knisinensis, feria vifesima sexta Martii, anno 1706 [26 marca 1706 roku]. Jurament cechu szewskiego. Sławetny pan Wojciech Maleszewski cechmistrz szewcki i Michał Rykuczewski klucznik, i Jan Niedzielski rajca starszy, i Tomasz Chłuski młodszy, będąc obrani od całego cechu i braci starszych i młodszych na ten urząd swój doroczny, za oficjalistów w cechu swym szewskim, według praw i przywilejów nadanych od najjaśniejszych królów i panów miłościwych wykonali na ten urząd swój doroczny jurament. Który jurament do ksiąg radzieckich jest przyjęty i zapisany. Czech piekarski. Sławetny pan Krzysztof Kalinowski czechmistrz piekarski, Mateusz Magnuszewski, Wawrzyniec Waskielko i Mateusz Zadzienko prezentowali elekcie, iż zgodliwie obrani są w czechu tym piekarskim, przed panem burmistrzem. Których pan burmistrz konfirmował i uwolnił od juramentu. Co jest do ksiąg zapisane ~~Na co się podpisuje~~. Którzy jurament na ten urząd swój wykonali. – [k. 205v – 206] – Actum in praetorio civitatis Knisinensis, die duodecima Aprilis, anno supremo 1706 [12 kwietnia 1706 roku]. In praesentia sławetnych panu Jakubie Chimańskim burmistrzowi kniszyńskim, Wojciechu Roszkowskiemu gmińskiemu, Janie Jakubowskiemu i Danielu Markowskiemu rajcach przysięgłych, panu Urbanie Konopce landwójcie i panu Eustachim Łazarczyku rajcy starej rady. Sławetny Wojciech Roszkowski czechmistrz cechu rzeźnickiego i Mikołaj Kudzinowski klucznik wykonali jurament na urząd swój doroczny według prawa majdeburskiego. Którym panowie radni powinszowali i pobłogosławili, i ten jurament do ksiąg radzieckich zapisać kazali. [k. 206v] Actum in praetorio civitatis Knisinensis, die vigesima Aprilis, anno 1706 [20 kwietnia 1706 roku]. Przy zebraniu sławetnych panu Jakubie Chimańskim burmistrzowi, Wojciechu Gryziku gmińskiemu, Marcynie Chrynowickiemu ławniku przysięgłym i Wojciechu Maleszewskiemu czechmistrzowi szewckim. Jurament cechu gancarskiego. Sławetny Wojciech Jaworowski czechmistrz gancarski, Jan Sikorski klucznik, Mateusz Boguszewski, Ignacy Romańczuk rajcy wykonali jurament na urząd swój doroczny według praw i przywilejów nadanych od najjaśniejszych królów i panów miłościwych. Którym panowie radni powinszowali i pobłogosławili, i do ksiąg radzieckich zapisać kazali. – [k. 207–208] Actum in praetorio civitatis Knysinensis, feria sexta ante festum sanctorum Apostolorum Philippi et Jacobi proximo, anno 1706 [30 kwietnia 1706 roku]. In praesentia sławetnych panu Jakubie Chimańskim burmistrzowi, Urbanie Konopce landwójcie, Wojciechu Roszkowskiemu gmińskiemu, Janie Jakubowskiemu i Danielu Markowskiemu rajcach przysięgłych. Jurament cechu krawieckiego. Sławetny Wojciech Wnorowski czechmistrz krawiecki, Mikołaj Szeherewicz klucznik, Jan Kropiwnicki rajca wykonali jurament na urząd swój doroczny według praw i przywilejów najjaśniejszych królów i panów miłościwych. Którym to panowie radni powinszowali i pobłogosławili, i ten jurament do ksiąg radzieckich zapisać kazali. – [k. 208v] – Actum in praetorio civitatis Knisinensis, feria secunda ante Paentecosten proximo, anno 1706 [17 maja 1706 roku]. Przy praesentii sławetnych panu Jakubie Chimańskim burmistrzowi, Wojciechu Roszkowskiemu gmińskiemu, Janie Jakubowskiemu i Danielu Markowskiemu rajcach przysięgłych. Jurament cechu kowalskiego. Sławetny Wawrzyniec Kudrewicz czechmistrz kowalski, Marcin Bednarczuk klucznik, Tomasz Bednarczuk i Mateusz Burzyński rajce, będąc obrani od wszydkich braci

^{ae} Niniejszy wpis jest pierwszym dokonany przez nowego pisarza Franciszka Waskielkę, który, w przeciwieństwie do poprzednika używającego atramentu koloru ciemnobrązowego, korzysta z inkaustu barwy seledynowej.

zgodliwie, prosili ażeby jurament wykonali według praw i przywilejów nadanych od najjaśniejszych królów i panów miłościwych. W czym im panowie radni powinszowali i pobłogosławili, i do ksiąg miejskich radzieckich zapisać kazali.

